تمرکز حیرت‌انگیز سعودی‌ها روی فوتبال برای بازسازی تصویر حاکمان حجاز بعد از وقایعی مثل ۱۱ سپتامبر و خاشقچی است یا با پروژه پیچیده‌تری روبه‌رو هستیم؟

فوتبال بهانه است

سیدمهدی طالبی
خبرنگار گروه بین‌الملل

نفت با همه قدرتش، عاجز از آن است که جاه‌طلبی‌های حکام سعودی را پوشش دهد. پادشاهان پیر و فرتوت سعودی، با نگاهی به دبی، دوحه و کویت، این عقب‌ماندگی را درک کرده بودند اما توان و انگیزه چندانی برای تحول آن هم در یک بازه کوتاه را نداشتند. این وضعیت تا روی کار آمدن محمد بن سلمان ولیعهد سعودی ادامه پیدا کرد. برای ولیعهد جوان و جاه‌طلب سعودی، پر کردن شکاف بین ریاض با سایر همسایگان عربش، کار زمانبری بود اما او متمرکز بر راه‌های میانبری شد که پرهزینه و پرریسک هستند. بن‌سلمان در سال ۲۰۱۷ از نقشه راه توسعه عربستان سعودی (چشم‌انداز سعودی ۲۰۳۰) رونمایی کرد. این نقشه‌راه قرار بود ریاض را به نقطه‌ای برساند که به درآمدهای نفتی نیازمند نباشد. روندی که ریاض در پی گرفته، چنین وضعی را نشان می‌دهد. در ماه می، صادرات نفت عربستان با ۶ میلیون و ۹۳ هزار بشکه در روز، کمترین میزان صادرات این کشور در ۱۹ ماه گذشته به شمار می‌رود. در قالب این چشم‌انداز، عربستان سعودی، سرمایه‌گذاری‌های هنگفتی در صنعت فوتبال، فیلمسازی، شهرسازی، توریسم و بازی‌های رایانه‌ای انجام داده است. با این برنامه، ریاض تغییر در سیاست‌های دولت در قبال بخش‌های تفریحی و گردشگری و تسهیل قوانین سختگیرانه و محافظه‌کارانه وهابیت در عرصه اجتماعی را در دستور کار قرار داد. در پی تمام حوزه‌هایی که محمد بن‌سلمان روی آن سرمایه‌گذاری کرده است، فوتبال بیش از بقیه به چشم می‌آید.

۱ ورزش

ریاض در کمتر از پنج سال نزدیک به دو میلیارد دلار در ورزش هزینه کرده است. رقم قرارداد‌های این کشور با بازیکنان فوتبال به اندازه‌ای بالاست که باشگاه‌های اروپایی توان رقابت با باشگاه‌های سعودی در سقف قرارداد با بازیکنان را ندارند. برای بسیاری هنوز این سؤال مطرح است که چرا سعودی‌ها میلیاردها دلار هزینه می‌کنند؟ برخی منتقدان انگیزه ریاض برای این ریخت و پاش‌ها را «شست‌وشوی ورزشی» می‌خوانند. شست‌وشوی ورزشی یکی از پرکاربردترین واژه‌های امروزی برای توصیف استفاده سیاسی دولت‌ها از ورزش است. این پدیده ممکن است به قدمت خود ورزش باشد، اما استفاده از این اصطلاح نسبتا جدید است و در آستانه بازی‌های اروپایی ۲۰۱۵ در آذربایجان مورد توجه قرار گرفت. امروز، واژه شست‌وشوی ورزشی زمانی استفاده می‌شود که «دولت‌ها در کشورهای مستبد از رویدادهای ورزشی بزرگ استفاده می‌کنند تا خود را در وضعیت بهتری قرار دهند. آنها با خرید یا حمایت مالی از باشگاه‌های ورزشی محبوب، به دنبال دستیابی به همین هدف هستند.» ورزش یک رکن کلیدی در قالب پروژه‌ای است که بن‌سلمان دنبال می‌کند. مانند کشورهای قطر و امارات متحده عربی، خاندان حاکم عربستان سعودی دریافته‌اند که ورزش با توانایی خود در ایجاد هیجان و تعلق ملی، وسیله‌ای فوق‌العاده برای کسب حسن نیت سیاسی، روابط جدید دیپلماتیک و سرمایه‌گذاری فراهم می‌کند و از این رو ورزش به یک بازیگر مهم سیاسی برای رهبران عربستان سعودی تبدیل شده است. عربستان سعودی در مورد گنجاندن ورزش به‌عنوان یک اولویت، چند سال عقب‌تر از قطر و امارات متحده عربی است، اما اخیرا آنها به چالش کشیدن دیگران را در تبدیل شدن به قطب ورزشی خاورمیانه آغاز کرده‌اند. جدا از خرید کریستین رونالدو و کریم بنزما و دیگر ستاره‌های فوتبال اروپا، عربستان سعودی میزبان تعداد زیادی رویداد ورزشی بین‌المللی بوده است. از رویدادهای ورزش موتوری مانند رالی معتبر داکار و فرمول یک، مسابقات بوکس و گلف... این تصادفی نیست، بلکه بخشی از برنامه‌ریزی دقیق چشم‌انداز ۲۰۳۰ با هدف معرفی عربستان سعودی به‌عنوان یک کشور مدرن با صحنه سرگرمی ورزشی برپا رونق است.

۲ فیلمسازی

در حال حاضر، بخش سرگرمی عربستان سعودی به‌طور تصاعدی رشد کرده است. چهار سال پیش، محمد بن‌سلمان پس از وقفه‌ای بیش از ۳۵ سال که دولت تحت فشار محافظه‌کاران مذهبی بود، اعلام کرد می‌خواهد سینما را که سودای کلانی به همراه داشته‌اند، بازگشایی کند. پس از این تصمیم، سالن‌های سینما در شهرهای عربستان آغاز به کار کردند و درآمدشان در سال ۲۰۲۱ به ۲۳۸ میلیون دلار افزایش یافت. براساس آماری که وزارت بازرگانی عربستان داده است، مجوزهای تجاری صادرشده برای تولید فیلم در عربستان سعودی در سه ماهه اول سال ۲۰۲۳ رشد ۳۹ درصدی را تجربه کرده است. دولت عربستان سعودی گفته است که تا سال ۲۰۳۰، پیش‌بینی ۲۶۰۰ سالن سینما را کرده است. ریاض به فیلمسازان محلی و منطقه‌ای کمک مالی می‌کند تا فیلم‌هایی با موضوعاتی که اعراب می‌توانند با آنها آشنا شوند بسازند (ریاض گفته است که در مجموع ۶۴ میلیارد دلار در بخش سرگرمی سرمایه‌گذاری کرده است). ریاض همچنین برای فیلمبرداری ۱۰۰ فیلم در عربستان سعودی تا سال ۲۰۳۰ هدف‌گذاری کرده است تا این کشور را به محبوب‌ترین مقصد فیلمبرداری در منطقه تبدیل کند و جایگزین مراکش شود. وزرای سعودی در حال ملاقات با مدیران فیلم در بالیوود و جاهای دیگر هستند و درصورت فیلمبرداری در عربستان سعودی و استخدام استعدادهای محلی، امتیازات و تخفیف‌های قابل‌توجهی را به تهیه‌کنندگان ارائه می‌دهند. سال گذشته، عربستان سعودی صندوق دریای سرخ را برای تامین مالی فیلمسازان راه‌اندازی کرد. حدود ۱۰۰ پروژه‌ای فیلمسازی از این صندوق بودجه دریافت کرده‌اند.

۳ توریست

ریاض به‌عنوان پایتخت محصور در خشکی و زمانی فوق‌محافظه‌کار، خود را به‌عنوان شهری معرفی می‌کند که در آن کنسرت‌ها، سالن‌های سینما، رویدادهای ورزشی در سطح جهانی و معامله‌ها به وفور برگزار می‌شود. جایی که مکان‌های میراث فرهنگی بازسازی شده در انتظار کشف هستند و عربستان سعودی را از دیگر پایتخت‌های خلیج‌فارس که توسط مراکز خرید وسیع و هتل‌های بلند تهدید شده‌اند متمایز می‌کند. آن طور که وزیر گردشگری عربستان گفته، ریاض قصد دارد برای توسعه صنعت گردشگری، ۸۰۰ میلیارد دلار در این بخش در بازه‌ای ۱۰ ساله سرمایه‌گذاری کند. سال گذشته شرکت سرمایه‌گذاری عربستان سعودی «سون» (SEVEN) اعلام کرد برای ساخت مقاصد تفریحی در عربستان سعودی بیش از ۱۳ میلیارد دلار را برای ایجاد ۲۱ مقصد سرگرمی در ۱۴ شهر در پادشاهی عربستان سرمایه‌گذاری خواهد کرد. شرکت سون در دسامبر ۲۰۱۷ به‌عنوان بخشی از تلاش ریاض برای بومی‌سازی دسترسی به سرگرمی در راستای چشم‌انداز ۲۰۳۰ تشکیل شد. این شرکت قصد دارد بیش از ۲۰ مجتمع تفریحی، ۵۰ سینما و دو پارک موضوعی در عربستان سعودی ایجاد کند. برنامه‌های دیگر شرکت سون عبارتند از: پروژه‌هایی در دمام، جده، مکه، ابحر و ریاض. مجموعه تفریحی آنها در ابها هم مساحتی بالغ بر ۷۰ هزار مترمربع خواهد داشت.

۴ علم و فناوری

عربستان سعودی برنامه‌هایی در حوزه علم و فناوری در دستور کار خود دارد. ریاض می‌خواهد تا سال ۲۰۴۰، سالانه ۲٫۵ درصد از تولید ناخالص داخلی را به سرمایه‌گذاری در بخش پژوهش، توسعه، و نوآوری تخصیص می‌دهد. سال گذشته مقامات عربستان اعلام کردند که آن کشور در حوزه فناوری‌های جدید و شرکت‌های نوپا بیش از ۹ میلیارد دلار سرمایه خرید می‌کند. در این بین می‌توان به تمایل غول‌های آمریکایی «مایکروسافت» و «اوراکل» برای ساخت «مناطق رایانش ابری» در این کشور اشاره کرد.

۵ بازی‌های رایانه‌ای

بخشی دیگر از برنامه پرهزینه بن‌سلمان به سرمایه‌گذاری در صنعت بازی‌های ویدئویی مربوط است. او قصد دارد ریاض را به یک مرکز جهانی صنعت بازی‌های ویدئویی تبدیل کند. سپتامبر گذشته، صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان نزدیک به ۴۰ میلیارد دلار در طرح‌هایی با هدف تبدیل شدن این پادشاهی به «مرکز جهانی تهایی» برای بازی‌های ویدئویی تا سال ۲۰۳۰ هزینه کرد. این صندوق همچنین در ماه فوریه، به بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار خارجی در شرکت تینتندو تبدیل شد. علاوه‌بر این سعودی‌ها در این ماه میزبان یک تورنمنت بزرگ بازی‌های ویدئویی با جایزه ۴۵ میلیون دلاری بودند.

۶ سرگرمی جواب نمی‌دهد

۱ هرچند بن‌سلمان با سرمایه‌گذاری در ورزش و سینما به تعبیر بهتر در صنعت سرگرمی قصد دارد تنوع‌بخشی به سبد درآمدی عربستان را به نمایش بگذارد، اما آشکار است که این حوزه‌ها برای سعودی نه امروزه و نه در آینده‌ای نزدیک سودآور نخواهند بود. لیگ‌های مطرح اروپایی به جذابیت‌های لیگ داخلی و انواع جاهای قاره‌ای، همین جذب تماشاگر، از حق پخش‌های کلان تلویزیونی در سراسر جهان برخوردارند. آنها همچنین با آکادمی‌های فوتبال و کشف استعدادها و از فروش بازیکن نیز درآمد دارند. با دلیل همین جذابیت‌هاست که بسیاری از شرکت‌های بزرگ برای تبلیغات به این تیم‌ها روی می‌آورند اما عربستان فاقد ویژگی‌هایی است که اروپا از آنها برخوردار است. جدای از این، لیگ عربستان در جهان مطرح نیست و حتی آسیایی، لیگ عربستان همانند لیگ‌های اروپایی به مسابقات قاره‌ای دسترسی نخواهد داشت تا از کنار آنها بتواند به شهرت و درآمد بیشتری برسد. از سوی دیگر برای بسیاری محل زندگی خود و خانواده‌شان اهمیت بالایی دارد. بسیاری از بازیکنان حاضرند با رقم‌هایی پایین‌تر در جایی غیر از عربستان بازی کنند؛ نمونه برجسته آن لیونل مسی است که ترجیح داد اواخر دوران بازی‌اش را به جای عربستان، در آمریکا بگذراند و برای آن از پیشنهاد وسوسه‌برانگیز سعودی‌ها گذشت. مقامات ریاض برای پوشش این مشکل مجبورند رقم‌های بسیار هنگفتی را به بازیکنان مطرح پیشنهاد کنند که این رقم در قیاس با پیشنهادهای دیگر این بازیکنان، شکافی قابل مشاهده ایجاد کرده و آنها را به حضور در عربستان وسوسه می‌کند. سعودی‌ها مبالغ بالاتری نسبت به تیم‌های اروپایی برای باشگاه‌هایشان هزینه می‌کنند؛ پیشنهادهای چندین برابری نسبت به ارزش بازاری بازیکنانی که به آوارد خوان لیگ عربستان شده. با این وجود آنها به این دلیل هم شهرت منطقه‌ای جذاب، درآمد کمتری نسبت به تیم‌های اروپایی خواهند داشت. آشکار است صنعت فوتبال در عربستان سودآور نیست و به جهت اعمال نمایشی آن صورت تمرکز مقامات سعودی قرار گرفته است.

۲ عربستان به استودیوهای فیلمسازی که آثار دور از خاک این کشور بسازند، امکاناتی مالی ارائه می‌کند. ریاض حتی اگر قراردادی با استودیوهای مزبور برای شراکت در سود منعقد کند، این قرارداد‌ها، به پای بازگشت سرمایه‌گذاری اولیه ریاض نخواهد رسید؛ در اینجا آنچه اهمیت دارد ابعاد نمایشی ساخت فیلم‌ها در عربستان هستند تا این گونه وانمود شود که ریاض در صنعت فیلمسازی ورود کرده است.

۳ عربستان سعودی هرچند به دلیل وجود اماکن مقدسه از گردشگری مذهبی بهره می‌برد اما به دلیل محیط دشوار جغرافیایی، فاقد ظرفیت لازم برای تبدیل به کشور مقصد در گردشگری تفریحی است. سواحل این کشور در دریای سرخ به‌جز جده محیط سختی دارند و شمال این کشور نیز که برای توسعه شهرهای گردشگری برگزیده شده‌اند، از مشکلات شدید آب و هوایی رنج می‌برند.

آشکار است اقدام به ساخت تاسیسات عظیم در این منطقه با درآمدهای بادآورده نفتی، اقدامی اقتصادی نیست و بیشتر برای تحسین کاذب صورت می‌گیرند. بن سلمان علاقه دارد به‌عنوان فردی که برخی از مناطق کویری را به شهرهایی مدرن تبدیل کرده شناخته شده و مورد تحسین قرار گیرد. برخی از رسانه‌های سفارش‌بگیر با دریافت منافع و تامین منابع‌شان به توجیه طرح‌های حکام سعودی خواهند پرداخت. با این وجود مشخص نیست چگونه و چرا مناطق شمالی عربستان باید برای گردشگری تفریحی مناسب باشند. اگر دبی به چنین جایگاهی در منطقه دست یافته است، این مساله مرهون مسائل دیگری است. امارات به‌طور ویژه‌ای در دو شهر ابوظبی و دبی متمرکز است و این تمرکز به کاهش بسیاری از هزینه‌ها در این کشور انجامیده است. دبی و ابوظبی با ایجاد فرودگاه‌های بزرگ و تاسیس شرکت‌های هواپیمایی به هاب پروازی تبدیل شده‌اند و همزمان دبی خود را به بارانداز منطقه‌ای کالا تبدیل کرده به‌گونه‌ای که کشورهای منطقه کالاهای خود را از دبی به سراسر جهان صادر کرده و واردات خود از مناطق دیگر را نیز با واسطه دبی انجام می‌دهند. در هم‌افزایی میان این ویژگی‌ها، دبی به مرکز تبادلات مالی و بیمه‌ای تبدیل شده و بر اثر انباشت امکانات و ثروت، به شهری دانشگاهی و تفریحی نیز مبدل شده است. با این وجود مزیت دبی در فعالیت‌های اقتصادی آن است و گردشگری‌اش نسبت به فعالیت‌های صادرات و واردات کالا و اقدامات مالی و بیمه‌ای، حاشیه‌ای به حساب می‌آید. شمال عربستان سعودی اما فاقد ویژگی‌های شهری مانند دبی در امارات است.

۹ اهداف بن سلمان

فوتبال، فیلمسازی و شهرسازی، فعلا برای محمد بن سلمان، ولیعهد جوان سعودی پراهمیت است. او ریخت‌وپاش‌های زیادی را در چند سال گذشته برای آنچه که نقشه‌راه توسعه عربستان سعودی (چشم‌انداز سعودی ۲۰۳۰) می‌خوانده انجام داده است. او به دنبال اصلاحات اجتماعی-اقتصادی برای پایان دادن به وابستگی ریاض به درآمدهای نفتی است اما مشخص نیست مسیری که امروز بن سلمان جوان در حال طی کردن آن است، نتیجه‌بخش خواهد بود یا خیر. با این حال، در پس ذهن ولیعهد سعودی، اهدافی وجود دارد که او را به سمت چنین سرمایه‌گذاری هنگفتی سوق داده است:

۱ هراس از کاهش اهمیت نفت و ظرفیت صادرات آن

توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر، هنوز به اندازه نفت در جهان از اهمیت قابل اعتنا برخوردار نیست. اما این محصول ارزشمند، وزن و اعتبار چند دهه گذشته خود را ندارد. هرچند میزان مصرف نفت با افزایش پیشرفت، جمعیت و سطح رفاه افزایش می‌یابد، اما همین موارد بر راه‌های تامین انرژی نیز تاثیر گذاشته‌اند و پای کشورهای دیگر را به بازار انرژی باز کرده است. به‌عنوان نمونه نفت شیل که تولید آن تقریبا در یک دهه اخیر آغاز شده، تقریبا ۹۵ درصد از کل افزایش مصرف رخ داده در همین مدت را پوشش داده است. از سوی دیگر افزایش اکتشاف و تولید با پیشرفت صنعت، باعث شده آمریکا به یک صادر کننده تبدیل شده و میزان تولید دیگر دارندگان نفت ازجمله برزیل نیز افزایش یابد. همچنین سوخت هسته‌ای و خورشیدی در جهان درحال رشد بوده و صنعت به دنبال کاهش مصرف انرژی تولیدات خود است. تمام این مسائل باعث شده از وزن نفت در معادلات جهانی کاسته شود، هرچند همچنان اما سیاه تاثیرات زیادی دارد.

سعودی‌ها نیز کاسته شدن اهمیت نفت را مشاهده و تعاملش را لمس کرده‌اند. آمریکا به دلیل تولید نفت شیل، تمایل کمتری به نفت غرب آسیا دارد. این به معنای رها کردن منطقه توسط واشنگتن نیست بلکه بر این مساله تاکید دارد که آمریکا همانند گذشته حاضر به تخصیص منابع برای منطقه نیست؛ هرچند این منابع اختصاص‌یافته ناچیز به شمار نمی‌روند. تمام این موارد برای سعودی‌ها که به درآمدهای بالا عادت کرده‌اند، در آینده مشکل‌ساز خواهد بود. حاکمان سعودی به اداره کشور با درآمدهای بالا عادت کرده‌اند. آنها همچنین نیم‌نگاهی به کاهش توانایی صادرات‌شان دارند. افزایش جمعیت پیش‌رو به همراه افزایش سن چاه‌های نفت، از توانایی صادراتی سعودی‌ها خواهد کاست. از این رو ریاض به‌شدت به دنبال ایجاد کسب‌وکارهای جدید برای جایگزینی یا جبران کمبود درآمد در صنعت باد آورده نفت است.

۲ ایجاد بازدارندگی

عربستان تا مدت‌ها در ازای صادرات انرژی، امنیت وارد می‌کرد. در معادله «نفت-امنیت»، آمریکا در ازای استفاده از منافع نفتی عربستان سعودی مانند فروش این ماده صرفا به دلار، امنیت سعودی را تامین می‌کرد. با تضعیف این سیستم، جایگزینی نافعی چین در این معادله و همچنین ناکارآمدی مداخلات این چینینی، سعودی‌ها قصد دارند با تقویت قدرت نرم خود یک نوع بازدارندگی برای خود بیافرینند؛ از همان نوعی که مدت‌ها گره جنوبی در مقابل کره شمالی، چین و حتی ژاپن به دنبال آن بود. سعودی‌ها معتقدند همان‌طور که حمله به آنها به دلیل تاثیر بر بازار انرژی و زیان اغلب کشورهای جهان، کاری دشوار بود، اگر بتوانند در صنعت گردشگری، فوتبال و سینما پیشرفت کرده و با افکار عمومی جهانی پیوند بخورند، حمله به آنها از جهات بیشتری دشوار خواهد شد.

۳ بهبود وجهه عربستان سعودی

ریاض به‌عنوان یکی از معدود بازماندگان سیستم «پادشاهی مطلقه» در جهان که در سال‌های اخیر نامش با حمله به برج‌های دوقلو، انتحاری، جنگ یمن و خاشقچی گره خورده است، به دنبال بهبود وجهه خود است. سعودی‌ها این بهبود وجهه را در سیاست قطری‌ها دیده‌اند؛ کشوری که با شبکه خبری الجزیره و شاخه‌های مرتبط با آن توانست جایگاه خود در جهان و منطقه را بهبود بخشد و حتی وضعیت بازدارندگی خود را با قدرت نرم تقویت کرد.

۴ تغییر ریل به رقابت مدرن

عربستان تا مدت‌ها به دنبال رقابت‌های مذهبی بوده اما امروز به علت مواجهه با بن‌بست، تلاش خواهد کرد در عرصه‌های دیگری نیز ورود پیدا کند زیرا رقابت‌های جهان در آینده هرچند به لحاظ ملی پررنگ باشند، بیشتر بر حوزه اقتصاد خواهند چرخید نه مذهب. از سوی دیگر کشورها با یکدیگر رقابت‌های گسترده‌ای دارند اما عربستان تنها بر مذهب تمرکز کرده بود؛ آن هم از نوع وهابی‌گری. در این رقابت برد سعودی‌ها در این بود که جمعیت‌های بیشتری را با وهابیت تحت تاثیر قرار دهند. این اقدام بدون آنکه مزیت خاصی برای عربستان در پی داشته باشد، صرفا باعث افزایش هزینه‌های این کشور می‌شد. سعودی‌ها با تغییر ریل رقابت‌ها به یا عبارت دقیق‌تر، افزایش ریل‌های رقابت، به دنبال حرکت در مسیرهای سودساز هستند.

۵ تقلید و جبران عقب‌ماندگی

عربستان نسبت به امارات و قطر احساس عقب‌ماندگی و ناکارآمدی می‌کند. امارات و قطر با وجود بهره‌مندی از درآمدهای عظیم انرژی، از مزیت جمعیت‌های به‌شدت اندک و چندصدهزار نفری خود استفاده کرده و درآمدهای مازاد خود را سرمایه‌گذاری کرده‌اند. صندوق‌های سرمایه‌گذاری این دو کشور در سراسر جهان دست به سرمایه‌گذاری زده‌اند. قطر مدت‌ها در صنعت صادرات LNG سرمایه‌گذاری کرده و با توسعه شبکه‌ای از کشتی‌های انتقال گاز و مخازن ذخیره‌سازی، صادرات انرژی خود را بهبود بخشیده است. سعودی‌ها پس از چندین سال عقب‌ماندگی در حوزه نفت تلاش کرده‌اند شبیه قطری‌ها شده و مانند آنها دست به سرمایه‌گذاری در مخازن ذخیره‌سازی انرژی بزنند. امارتی‌ها و قطری‌ها همچنین با وجود دسترسی به درآمد ارزی، تلاش کرده‌اند به مرکز بارانداز منطقه‌ای کالا، استقرار موسسات مالی، گردشگری و مسافرت هوایی تبدیل شوند؛ زنجیره‌ای که در پیوستگی با یکدیگر عمل می‌کنند. تبدیل شدن این دو کشور به هاب هوایی باعث شده مسئولان شرکت‌ها و تجار به‌راحتی بتوانند خود را به ابوظبی، دبی و دوحه برسانند و به همین دلیل این شهرها راحت‌تر به مرکز بارانداز کالا و محل استقرار موسسات مالی تبدیل شوند.

سعودی‌ها که درآمد فروش‌شان از انرژی دست‌کم سه تا چهار برابر این دو کشور بوده، حالا نسبت به ابوظبی و دوحه احساس عقب‌ماندگی می‌کنند. این عقب‌ماندگی در حوزه‌های دیگری نیز بوده است. ترکیه با فیلمسازی جهان عرب را درنوردیده درحالی که عربستان که مدعی زعامت و رهبری جهان عرب و اهل سنت است، خود را در این حوزه‌ها رقیب آنکارا می‌بیند.

۶ تضمین انتقال سلطنت

ولیعهدی و پادشاهی بن سلمان یک گسست از گذشته است. برای نخستین بار به جای فرزندان ملک عبدالعزیز، موسس سلسله سعودی، قرار است یکی از نوادگان وی بر تخت سلطنت بنشیند؛ آن هم درحالی که پسرانش هنوز زنده‌اند. بن سلمان روند قبلی و جا افتاده جانشینی را برهم زده و از این رو برای جانشینی باید دیگر روندها را نیز دستکاری کند. اگر با شرایط قبلی بن سلمان بخواهد جایگزین ملک سلمان شود، مزیت او چیست؟ بر همین اساس او به دلیل ناهنجاری مسیری که پیش‌رو دارد و به‌عنوان نبوه‌نه فرزند جایگزین می‌شود، باید تغییری ایجاد کرده و برای خود مزیتی بیافریند.

۷ صنعت‌های فست‌فودی برای نمایش کارآمدی

آیا عربستان به نیروی کار ماهر، شرکت‌های فناور و دانشمندان دسترسی دارد تا بتواند صنایع خاص مانند وسایل ارتباطی، خودرو، هواپیما و کالاهای دیگر را تولید و صادر کند؟ سعودی‌ها به شکل آشکاری فاقد ظرفیت و توان لازم برای ایجاد چرخه بسیاری از صنایع هستند. از این رو بن سلمان قصد دارد صنعت‌های فست‌فودی که به سرعت قابل انتقال هستند را برای نمایش کارآمدی، در کشورش ایجاد کند. صنعت فوتبال و فیلمسازی از این جمله‌اند.

۸ ایجاد زیرساخت ارائه رشوه به افکارسازان

سعودی‌ها اگر بخواهند حمایت دیگران را بخرند، باید آن را به‌طور مستقیم انجام دهند که اقدامی دشوار و غیرقابل کتمان است. در مقابل امایک مسیر دیگر، ورود در کسب‌وکارها و قرار گرفتن در تاروپود فعالیت‌هاست تا از آن طریق بتوان حمایت دیگران را خرید. سعودی‌ها اگر به‌طور مستقیم قادر به ارائه پول در قالب سرمایه‌گذاری استودیوهای فیلمسازی نیستند، می‌تواند با ایجاد صنعت فیلمسازی و ارائه امتیازات برای ساخت فیلم در عربستان، به نوعی حمایت آنها را بخرند.

ادامه از صفحه ۲

ابوالفضل ظهره‌وند، کارشناس مسائل منطقه در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

عربستان به‌دنبال ایفای نقش یک بازیگر مستقل است

در یک سال اخیر عربستان سعودی سعی کرده وجهه بسیار متفاوت‌تری نسبت به گذشته از خود نشان دهد. پادشاهان پیر و فرتوت سعودی، با نگاهی به دبی، دوحه و کویت، این عقب‌ماندگی را درک کرده بودند اما توان و انگیزه چندانی برای تحول آن هم در یک بازه کوتاه را نداشتند. این وضعیت تا روی کار آمدن محمد بن‌سلمان ولیعهد سعودی ادامه پیدا کرد. برای ولیعهد جوان و جاه‌طلب سعودی، پر کردن شکاف بین ریاض با سایر همسایگان عربش، کار زمانبری بود اما او متمرکز بر راه‌های میانبری شد که پرهزینه و پرریسک هستند. بن‌سلمان در سال ۲۰۱۷ از نقشه راه توسعه عربستان سعودی (چشم‌انداز سعودی ۲۰۳۰) رونمایی کرد. این نقشه‌راه قرار بود ریاض را به نقطه‌ای برساند که به درآمدهای نفتی نیازمند نباشد. روندی که ریاض در پی گرفته، چنین وضعی را نشان می‌دهد. در ماه می، صادرات نفت عربستان با ۶ میلیون و ۹۳ هزار بشکه در روز، کمترین میزان صادرات این کشور در ۱۹ ماه گذشته به شمار می‌رود. در قالب این چشم‌انداز، عربستان سعودی، سرمایه‌گذاری‌های هنگفتی در صنعت فوتبال، فیلمسازی، شهرسازی، توریسم و بازی‌های رایانه‌ای انجام داده است. با این برنامه، ریاض تغییر در سیاست‌های دولت در قبال بخش‌های تفریحی و گردشگری و تسهیل قوانین سختگیرانه و محافظه‌کارانه وهابیت در عرصه اجتماعی را در دستور کار قرار داد. در پی تمام حوزه‌هایی که محمد بن‌سلمان روی آن سرمایه‌گذاری کرده است، فوتبال بیش از بقیه به چشم می‌آید.

۱ ورزش

ریاض در کمتر از پنج سال نزدیک به دو میلیارد دلار در ورزش هزینه کرده است. رقم قراردادهای این کشور با بازیکنان فوتبال به اندازه‌ای بالاست که باشگاه‌های اروپایی توان رقابت با باشگاه‌های سعودی در سقف قرارداد با بازیکنان را ندارند. برای بسیاری هنوز این سؤال مطرح است که چرا سعودی‌ها میلیاردها دلار هزینه می‌کنند؟ برخی منتقدان انگیزه ریاض برای این ریخت و پاش‌ها را «شست‌وشوی ورزشی» می‌خوانند. شست‌وشوی ورزشی یکی از پرکاربردترین واژه‌های امروزی برای توصیف استفاده سیاسی دولت‌ها از ورزش است. این پدیده ممکن است به قدمت خود ورزش باشد، اما استفاده از این اصطلاح نسبتا جدید است و در آستانه بازی‌های اروپایی ۲۰۱۵ در آذربایجان مورد توجه قرار گرفت. امروز، واژه شست‌وشوی ورزشی زمانی استفاده می‌شود که «دولت‌ها در کشورهای مستبد از رویدادهای ورزشی بزرگ استفاده می‌کنند تا خود را در وضعیت بهتری قرار دهند. آنها با خرید یا حمایت مالی از باشگاه‌های ورزشی محبوب، به دنبال دستیابی به همین هدف هستند.» ورزش یک رکن کلیدی در قالب پروژه‌ای است که بن‌سلمان دنبال می‌کند. مانند کشورهای قطر و امارات متحده عربی، خاندان حاکم عربستان سعودی دریافته‌اند که ورزش با توانایی خود در ایجاد هیجان و تعلق ملی، وسیله‌ای فوق‌العاده برای کسب حسن نیت سیاسی، روابط جدید دیپلماتیک و سرمایه‌گذاری فراهم می‌کند و از این رو ورزش به یک بازیگر مهم سیاسی برای رهبران عربستان سعودی تبدیل شده است. عربستان سعودی در مورد گنجاندن ورزش به‌عنوان یک اولویت، چند سال عقب‌تر از قطر و امارات متحده عربی است، اما اخیرا آنها به چالش کشیدن دیگران را در تبدیل شدن به قطب ورزشی خاورمیانه آغاز کرده‌اند. جدا از خرید کریستین رونالدو و کریم بنزما و دیگر ستاره‌های فوتبال اروپا، عربستان سعودی میزبان تعداد زیادی رویداد ورزشی بین‌المللی بوده است. از رویدادهای ورزش موتوری مانند رالی معتبر داکار و فرمول یک، مسابقات بوکس و گلف... این تصادفی نیست، بلکه بخشی از برنامه‌ریزی دقیق چشم‌انداز ۲۰۳۰ با هدف معرفی عربستان سعودی به‌عنوان یک کشور مدرن با صحنه سرگرمی ورزشی برپا رونق است.

۲ فیلمسازی

در حال حاضر، بخش سرگرمی عربستان سعودی به‌طور تصاعدی رشد کرده است. چهار سال پیش، محمد بن‌سلمان پس از وقفه‌ای بیش از ۳۵ سال که دولت تحت فشار محافظه‌کاران مذهبی بود، اعلام کرد می‌خواهد سینما را که سودای کلانی به همراه داشته‌اند، بازگشایی کند. پس از این تصمیم، سالن‌های سینما در شهرهای عربستان آغاز به کار کردند و درآمدشان در سال ۲۰۲۱ به ۲۳۸ میلیون دلار افزایش یافت. براساس آماری که وزارت بازرگانی عربستان داده است، مجوزهای تجاری صادرشده برای تولید فیلم در عربستان سعودی در سه ماهه اول سال ۲۰۲۳ رشد ۳۹ درصدی را تجربه کرده است. دولت عربستان سعودی گفته است که تا سال ۲۰۳۰، پیش‌بینی ۲۶۰۰ سالن سینما را کرده است. ریاض به فیلمسازان محلی و منطقه‌ای کمک مالی می‌کند تا فیلم‌هایی با موضوعاتی که اعراب می‌توانند با آنها آشنا شوند بسازند (ریاض گفته است که در مجموع ۶۴ میلیارد دلار در بخش سرگرمی سرمایه‌گذاری کرده است). ریاض همچنین برای فیلمبرداری ۱۰۰ فیلم در عربستان سعودی تا سال ۲۰۳۰ هدف‌گذاری کرده است تا این کشور را به محبوب‌ترین مقصد فیلمبرداری در منطقه تبدیل کند و جایگزین مراکش شود. وزرای سعودی در حال ملاقات با مدیران فیلم در بالیوود و جاهای دیگر هستند و درصورت فیلمبرداری در عربستان سعودی و استخدام استعدادهای محلی، امتیازات و تخفیف‌های قابل‌توجهی را به تهیه‌کنندگان ارائه می‌دهند. سال گذشته، عربستان سعودی صندوق دریای سرخ را برای تامین مالی فیلمسازان راه‌اندازی کرد. حدود ۱۰۰ پروژه‌ای فیلمسازی از این صندوق بودجه دریافت کرده‌اند.

۳ توریست

ریاض به‌عنوان پایتخت محصور در خشکی و زمانی فوق‌محافظه‌کار، خود را به‌عنوان شهری معرفی می‌کند که در آن کنسرت‌ها، سالن‌های سینما، رویدادهای ورزشی در سطح جهانی و معامله‌ها به وفور برگزار می‌شود. جایی که مکان‌های میراث فرهنگی بازسازی‌شده در انتظار کشف هستند و عربستان سعودی را از دیگر پایتخت‌های خلیج‌فارس که توسط مراکز خرید وسیع و هتل‌های بلند تهدید شده‌اند متمایز می‌کند. آن طور که وزیر گردشگری عربستان گفته، ریاض قصد دارد برای توسعه صنعت گردشگری، ۸۰۰ میلیارد دلار در این بخش در بازه‌ای ۱۰ ساله سرمایه‌گذاری کند. سال گذشته شرکت سرمایه‌گذاری عربستان سعودی «سون» (SEVEN) اعلام کرد برای ساخت مقاصد تفریحی در عربستان سعودی بیش از ۱۳ میلیارد دلار را برای ایجاد ۲۱ مقصد سرگرمی در ۱۴ شهر در پادشاهی عربستان سرمایه‌گذاری خواهد کرد. شرکت سون در دسامبر ۲۰۱۷ به‌عنوان بخشی از تلاش ریاض برای بومی‌سازی دسترسی به سرگرمی در راستای چشم‌انداز ۲۰۳۰ تشکیل شد. این شرکت قصد دارد بیش از ۲۰ مجتمع تفریحی، ۵۰ سینما و دو پارک موضوعی در عربستان سعودی ایجاد کند. برنامه‌های دیگر شرکت سون عبارتند از: پروژه‌هایی در دمام، جده، مکه، ابحر و ریاض. مجموعه تفریحی آنها در ابها هم مساحتی بالغ بر ۷۰ هزار مترمربع خواهد داشت.

۴ علم و فناوری

عربستان سعودی برنامه‌هایی در حوزه علم و فناوری در دستور کار خود دارد. ریاض می‌خواهد تا سال ۲۰۴۰، سالانه ۲٫۵ درصد از تولید ناخالص داخلی را به سرمایه‌گذاری در بخش پژوهش، توسعه، و نوآوری تخصیص می‌دهد. سال گذشته مقامات عربستان اعلام کردند که آن کشور در حوزه فناوری‌های جدید و شرکت‌های نوپا بیش از ۹ میلیارد دلار سرمایه خرید می‌کند. در این بین می‌توان به تمایل غول‌های آمریکایی «مایکروسافت» و «اوراکل» برای ساخت «مناطق رایانش ابری» در این کشور اشاره کرد.

۵ بازی‌های رایانه‌ای

**بخشی دیگر از برنامه پرهزینه بن‌سلمان به سرمایه‌گذاری در صنعت بازی‌های ویدئویی مربوط است. او قصد دارد ریاض را به یک مرکز جهانی صنعت بازی‌های ویدئویی تبدیل کند. سپتامبر گذشته، صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان نزدیک به ۴۰ میلیارد دلار در طرح‌هایی با هدف تبد